

РОЗДІЛ 7 ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

УДК 373.1(23.0):908

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ШКІЛ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Кобаль В.,

*канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Кобаль М.,

*канд. психол. наук, завідувач кафедри суспільних дисциплін
Карпатського інституту підприємництва
ВНЗ університету «Україна»*

Стаття присвячена висвітленню питання ефективності використання краєзнавчого матеріалу в школах гірської місцевості з метою підвищення успішності учнів, розвитку в них пізнавального інтересу.

Ключові слова: школа, гірська місцевість, духовність, краєзнавство, пізнавальний інтерес, якість знань.

Статья освещает вопрос эффективности использования краеведческого материала в школах горной местности с целью повышения успеваемости учащихся, развития у них познавательного интереса.

Ключевые слова: школа, горная местность, духовность, краеведение, познавательный интерес, качество знаний.

Kobal V., Kobal M. THE INCREASE OF THE LEVEL OF THE LEARNERS IN HIGHLAND REGION SCHOOLS BY MEANS OF LOCAL LORE

The problem of efficiency of application of local lore materials in highland region schools aimed at increasing the level of success, development of their cognitive interest has been elucidated in the article.

Key words: school, highland region, spirituality, local lore, cognitive interest, knowledge quality.

Актуальність теми та постановка проблеми.

Розгляд даної теми зумовлений особливостями функціонування загальноосвітніх шкіл гірського регіону у нових соціально-економічних і громадсько-політичних умовах та проблемою пошуку шляхів підвищення якості освіти та розвитку пізнавальних інтересів учнів із застосуванням краєзнавчого матеріалу.

Навчальні заклади у гірській місцевості виконують багатофункціональну роль у суспільному житті, адже, «крім вирішення освітніх завдань, вони примножують розвиток національних традицій та цінностей – унікального потенціалу вітчизняної культури» [1].

В Українських Карпатах школа займає особливе місце, перш за все, завдяки тій ролі, яка традиційно відводиться їй у житті гірського села, у вихованні підростаючого покоління. Гірська школа була, є і буде головним чинником життєдіяльності, збереження і розвитку селища, села чи присілка. Життя кожного мешканця гірського села і його родини пов'язане зі школою і педагогами, які працюють у ній. Нестандартні умови роботи, своєрідність струк-

тури і режимів навчання, певна віддаленість педагогічних колективів шкіл у гірській місцевості від новітніх здобутків психолого-педагогічних наук неоднозначно відбиваються на функціонуванні школи, діяльності педагога, потребують від нього гнучкої організації навчально-виховного процесу [2].

Слід зауважити також, що життя спільноти в горах сьогодні вирізняється не розвинутими технологіями, а високою духовністю, багатими своєрідними традиціями, які необхідно поєднати з інноваційним змістом, формами і методами діяльності.

Життєві цінності горян, їх духовне і фізичне здоров'я, оптимізм, власна система життєзабезпечення в складних географічних умовах – не можуть не відбитись на світосприйнятті й світорозумінні дітей-горян, роботі вчителів і школи, все це сприяє розвиткові особистості як учня, так і дорослого.

Дослідники та вчителі-практики також зауважують, що у школярів, які проживають у гірській місцевості, на недостатньому рівні відбувається засвоєння навчального матеріалу, передбаченого шкільними програмами, є певні прогалини у знаннях. Це вимагає розробки та застосування нових технологій,

форм і методів навчання в сільській школі гірського регіону.

Тому, розробляючи шляхи реалізації головного завдання сучасної освіти – формування гармонійно розвиненої, творчої особистості – при організації навчально-виховного процесу в школах гірської місцевості, необхідно враховувати достатньо високий рівень духовності горян, їх любов до рідного краю, традицій, звичаїв, використовуючи на уроках суспільно-гуманітарного циклу краєзнавчий матеріал з метою розвитку в школярів пізнавального інтересу, що є однією з необхідних умов підвищення ефективності шкільного навчання.

Метою статті є висвітлення доцільності та ефективності використання краєзнавчого матеріалу у навчально-виховному процесі школи гірської місцевості з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів та підвищення рівня навчальних досягнень учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку пізнавальних інтересів учнів, як психолого-педагогічної проблеми, присвятили свої праці А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.Б. Бондаревський, М.А. Данилов, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, В.А. Онищук, П.І. Підкасистий, М.Н. Скаткін, Д.І. Трайтак, Г.І. Щукіна, Г.С. Костюк, В.А. Крутецький, Н.А. Менчинська, Н.Г. Морозова, В.Н. Мясичев, А.Я. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін, П.М. Якобсон, Е.А. Голант, М.В. Короткова, А.А.Вагін й інші педагога та психологи.

Окремі аспекти використання краєзнавства у навчально-виховному процесі школи висвітлені в працях ряду фахівців [3, 4, 5, 6]. Проте актуальними залишаються питання, що пов'язані з комплексним використанням наявних культурно-історичних пам'яток Закарпатської області у гармонійному розвитку особистості школярів гірської місцевості.

Виклад основного змісту теми. Із здобуттям Україною незалежності, реформуванням системи освіти педагога все частіше звертаються у своїй діяльності до народних джерел. Активно починає розвиватися народознавство, краєзнавство.

Зокрема, на початку 90-х рр. ХХ ст. педагогічна громадськість Закарпаття настійно порушувала проблему необхідності введення в школі краєзнавства як окремого предмета, бо воно є складовою частиною усього педагогічного процесу в школі, бо саме через нього можливе прищеплення в підростаючого покоління почуття гідності за свою Вітчизну, патріотизму, відданості, вірності народу.

Активізації цієї роботи сприяла також проведена 17-18 червня 1993 р. обласна педагогічна конференція «Повернення в школу науки краєзнавства», на якій учасники вели активну дискусію з приводу необхідності введення до навчальних програм краєзнавства у всіх учбових закладах. Власне, питання не стояло, чи потрібен такий предмет, а ставилася проблема втілення цієї ідеї на практиці.

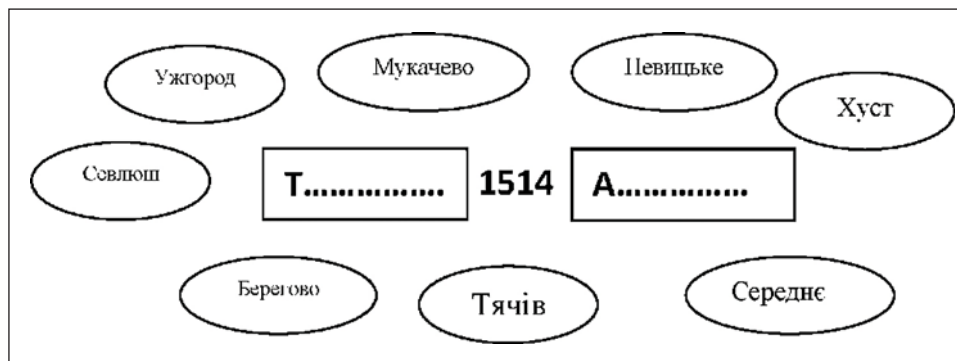
На даний час десятки учителів-ентузіастів уже розробили ряд методичних посібників, зібрали великий практичний матеріал. Відновлено роботу і створено нові історико-краєзнавчі музеї, пошукові групи, активізовано туристсько-краєзнавчу роботу.

Особливості використання краєзнавчого матеріалу з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів ми розглянемо на прикладі вивчення історії України.

Психолого-педагогічні дослідження, результати діяльності навчальних закладів, спостереження вчителів підтверджують думку про те, що найкраще дитиною сприймається й усвідомлюється той матеріал, що домінує в її природному оточенні. Тобто, дитина може зрозуміти і запам'ятати в першу чергу ту інформацію, яка пов'язана з нею, її батьками, родиною, містом (селом), краєм, Батьківщиною. Це дає нам підставу стверджувати, що паралельно з пропедевтичним курсом історії України має вивчатись «Історія рідного краю».

Саме поєднання цих двох курсів повинно покласти початок цілісному процесу формування історичної свідомості, розвитку пізнавального інтересу до предмету історії.

Під час проведення експериментального дослідження нами доведено, що саме в 5-му класі, на уроках історії, вивчаючи паралельно курс історії рідного краю, використовуючи науково обґрунтовану і апробовану систему методичних та організаційних умов, а саме, адаптований до вікових особливостей учнів 10-12 р. історичний текст, використання яскравої наочності, дидактичних завдань різного рівня складності, пізнавальних завдань, рольових і дидактичних ігор, системи проблемно-пошукових завдань (як класних так і домашніх), самостійної роботи, екскурсійно-пошукової роботи -найкращий період для розвитку пізнавальних інтересів учнів до історії. Адже діти в 5-му класі не повинні вивчити всю історію, вони мають підготуватись до того, щоб протягом наступних років поетапно засвоювати її згідно з навчальними програмами. А вирішальним фактором успішного навчання є сформований пізнавальний

інтерес. Тому мета уроків історії в 5-му класі – розвивати пізнавальний інтерес до предмета. Щоб шлях пізнання не був важким, потрібно дитині запропонувати такий матеріал, суть якого вона не лише б відчула, але й легко зрозуміла. З самого початку дитина має усвідомити, що вона вчить не про когось, а про себе, про своїх батьків, дідів, прадідів, родину, край, державу. Тому на початковому етапі навчання має домінувати краєзнавчий матеріал, який сприятиме розвитку пізнавального інтересу до історії, закладе основи історичного пізнання та забезпечуватиме підвищення рівня навчальних досягнень учнів.

Оскільки однією з основних методичних умов розвитку пізнавальних інтересів учнів до історії ми вважаємо використання краєзнавчого матеріалу, то, підбираючи його до уроку, ми враховували такі особливості:

– адаптація тексту до вікових особливостей дітей 10-12 років (доступний, зрозумілий, цікавий, переважно – художній стиль (розповідь, опис), послідовність викладу думок;

– використання історичних документів (уривки з літописів, перекази, легенди, вірші, грамоти, укази і т. ін.), які повинні:

- а) відповідати меті і завданням навчання історії;
- б) відображати основні, найбільш типові події;
- в) бути в органічній єдності з програмовим матеріалом;
- г) бути зрозумілим і цікавим учням за змістом та об'ємом;
- зв'язок матеріалу з життям, знаннями і досвідом учнів, з історією України;
- поєднання теоретичного матеріалу з яскравою наочністю, картами, схемами;
- максимальне поєднання матеріалу з екскурсійною і пошуковою роботою.

Наведемо деякі приклади використання дидактичного краєзнавчого матеріалу на уроках історії рідного краю, відповідно до перерахованих вище психолого-педагогічних вимог.

Приклади самостійних завдань проблемного характеру

Система проблемно-пошукових запитань і завдань при вивченні розділу I «Що таке історія? Родовід Закарпаття» у 5 класі

№	Тема уроку	Запитання і завдання
1	Що вивчає і як пишеться історія. Пам'ятки історії. Скарбниці історії рідного краю	Проблемне питання уроку: Чому історію називають учителькою життя? - Як вивчають давню історію? - Звідки ми дізнаємось про те, як жили найдавніші люди, чим вони займалися?
2	Родовід Закарпаття та історія мого роду	Проблемне питання уроку: чому кажуть, що пам'ять роду - це історична пам'ять? - Знайдіть на Лінії часу дату народження Ісуса Христа. Яку ще подію позначає ця дата? - Де оселялися племена на Закарпатті? Чому? - Чому закарпатські землі входили в різні часи до складу різних держав?
3-4	Первісні люди на території Закарпаття. Слов'яни.	Проблемне питання уроку: Хто наші прашури? - Чому кажуть, що близько 1 млн. р. тому у підніжжі Карпат шуміло море? - Яку назву отримали жителі Верхнього Потисся? Чому? - Коли і чому виникають городища? - Чому античні автори нічого не говорять про походження слов'ян? - Чим можна підтвердити, що саме скотарі оселялися в гірських районах? - Покажіть на карті міста, де раніше жили білі хорвати у I тис. до н.е. - Чому торгівля мала значний вплив на розвиток господарства? - Чому з'являються класи у VIII ст.? - Чому білі хорвати підтримували тісні зв'язки з Києвом, ввійшли до складу Київської Русі?
5	Поширення християнства на Закарпатті. Кирило і Мефодій	Проблемне питання уроку: Як вплинуло християнство на життя наших предків? - З якими державами межувало Закарпаття на заході?, на півдні?, на сході? - Чим відрізняється християнство від язичництва? - Хто із жителів краю почав швидше сприймати християнство і чому? - Чому священики, що прийшли до слов'ян з Греції у VIII ст. пристосовували нові християнські свята до давніх поганських? - У чому заслуга святих Кирила і Мефодія?
6	Історія рідного краю в писемних пам'ятках	Проблемне питання уроку: Яке значення писемних пам'яток у наші дні? - Чому літописи поділяють на загальнослов'янські і місцеві? - Чому писемність на Закарпатті починає розвиватися з IX століття? - Чому усна народна творчість також допомагає історикам? - Підготуйте по 1 легенді або переказу про виникнення назви села (міста), річки, гори нашого краю.

1. Розгляньте уважно "Лінію часу". Знайдіть дату народження Ісуса Христа. Яку ще подію позначає ця дата?

2. Намалуйте умовну стрічку часу. Позначте дату свого народження; рік, коли ви пішли в школу, рік, коли ви закінчили школу.

3. Підготуйте розповідь про одного зі своїх далеких родичів за планом:

а) прізвище, ім'я, по батькові (дід, баба, прадід, прабаба та ін.);

б) де народився і проживав (ває)?;

в) цікаве із життя родича;

г) що залишилось від нього на згадку?

4. Складіть кросворд до змісту легенди.....

5. Про що свідчить той факт, що угорці, перейшовши на осілий спосіб життя, підпадають під вплив слов'янської культури?

6. На карті позначте комітати: Березький - жовтим кольором, Ужанський - зеленим кольором, Угочанський - синім кольором, Марамороський - червоним.

7. Уважно розгляньте схему родовідного дерева і заповніть її. Чим більше прямокутників ви заповните, тим краща у вас родовідна пам'ять.

8. Підготуйте повідомлення про пам'ятки далекої давнини, пов'язані з вашим улюбленим селом, міс-

том (розповідь, малюнок, фотографії, інсценізація, легенди, пісні).

9. Знайдіть у тексті "Повість временних літ" підтвердження зв'язків білих хорватів з Київською Руссю.

10. Вказавши назви держав, стрілками позначте до яких з них належали міста краю після 1514 р.

Ми поділяємо думку відомого вченого, дослідника проблем сільської школи О. Савченко, що «у пошуках нових моделей розвитку сучасних шкіл сільської місцевості необхідно провести глибоке порівняльне дослідження діяльності цих шкіл, щоб визначити їх інваріантні ознаки, а також особливості, що зумовлені авторськими педагогічними системами, впливом тогочасних умов на їх реалізацію» [7, с. 4].

Досвід показує, що одним із ефективних шляхів підвищення якості освіти в школах гірської місцевості є використання у навчально-виховному процесі методично та дидактично адаптованого краєзнавчого матеріалу, який відповідає цінностям життя та життєдіяльності жителів гірської місцевості та сприяє підвищенню пізнавального інтересу учнів, формуванню громадянської позиції та патріотизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мелешко В. Формування інноваційної моделі навчально-виховного середовища сільської школи як засіб розвитку педагогічної системи / В. Мелешко // Обрії. – 2008. – № 2 (27). – С. 2.
2. Червінська І. Проблема підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах гірського середовища / І. Червінська // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол. : М. Вашуленко, Я. Кодлюк, В. Кравець [та ін.]. – Тернопіль, 2009. – № 5. – С. 122-127.
3. Маланюк Т.З. Роль туристсько-краєзнавчої діяльності у формуванні особистості школяра / Т.З.Маланюк // Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх»: досвід, досягнення, тенденції»: Матеріали II Міжнар. наук-практ. конф. – Тернопіль, 2007. – Т. 2. – С. 33-36.
4. Гілецький Й.Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути / Й.Р.Гілецький. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 176 с.
5. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі / Я. Трефяк. – Івано-Франківськ, 2002. – 110 с.
6. Рут Є. Шкільний туризм і рекреація: Навч.-метод. посіб. / Є.Рут – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2004. – 162 с.
7. Хрущ В. Освітній та соціальний простір гірської школи / В. Хрущ, І. Червінська // Гірська школа Українських Карпат. – 2007. – № 2-3. – С. 234-235.